
Natalya Goncharova**THE ARCHIVAL DOCUMENTS AS THE BASIS OF RESEARCH HISTORY OF THE NOBLE CHARITY IN KATERYNOSLAV'S PROVINCE
(THE LATE XVIIITH – EARLY XXTH CENTURY)**

Based on the information the State Archives of Dnepropetrovsk region an overview of sources on the history of charitable activities nobles Katerynoslav's province of the Russian Empire in the late XVIIIth – early XXth century. Author identified informative potential and level of objectivity of the archival materials, it was concluded that they are one of representative sources on the researched topic. Is emphasized that the introduction of these sources in a scientific turn allows to combine the information flows of central and local archives and contribute maximally objective definition of the role of the nobility of the region in the field of philanthropy.

Key words: archive, the nobles, charity, trustee, fundraiser.

УДК 930.1**Олександр Ніколайчук****МАТЕРІАЛИ "ПОЛНОГО СОБРАНИЯ ЗАКОНОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ"
ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В РОСІЙСЬКО-
ТУРЕЦЬКИХ ВІЙНАХ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVII–XVIII СТ.:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті розглядається історіографія "Полного собрания законов Российской империи" як джерела до вивчення участі українського народу в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII–XVIII ст. Зазначено, що досі відсутні праці, які розглядали б матеріали "Полного собрания законов Российской империи" у такому контексті. Лише в окремих дослідженнях російсько-турецьких війн XVII–XVIII ст. використовувались документи "Полного собрания законов Российской империи". Проаналізовано праці, що розглядають "Полное собрание законов Российской империи" як юридичну чи історичну пам'ятку. Вказано на особливості використання документів "Полного собрания законов Российской империи" в дослідженнях російсько-турецьких війн.

Ключові слова: російсько-турецькі війни, козацтво, історіографія, законодавчі акти, "Полное собрание законов Российской империи".

На сучасному етапі розвитку української історичної науки до наукового обігу починають залучатися нові комплекси як архівних, так і вже опублікованих джерел. До таких комплексів відносяться і матеріали, що містяться у першому виданні "Полного собрания законов Российской империи" (далі – ПСЗ). Цей кодекс містить понад 30 тис. нормативно-правових актів, що хронологічно охоплюють період з другої половини XVII – до першої третини XIX ст. Документи ПСЗ стосуються найрізноманітніших проблем історії України: політичних, соціальних, економічних, військових та інших, тому їх використання дозволяє значно розширити джерельну базу історичних досліджень. Зокрема, в ПСЗ присутні документи, що несуть різноманітну інформацію про участь українців в російсько-турецьких війнах XVII–XVIII ст. Використання цих джерел в історичних дослідженнях сприятиме висвітленню ролі українського народу в приєднанні Північного Причорномор'я та Криму до Росії.

Незважаючи на інформативний потенціал, як історичного джерела, ПСЗ не стало об'єктом ґрунтовного джерелознавчого дослідження, що значно ускладнює його використання істориками, насамперед, через значну кількість документів та їх невпорядкованість (розміщенні у хронологічному порядку). Через це актуальним є тематичний аналіз матеріалів ПСЗ та створення показників.

Слід зазначити, що відсутні праці, у яких би конкретно розглядали ПСЗ у якості джерела з історії участі українського народу в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII–XVIII ст., незважаючи на те, що самі ці військові конфлікти ґрунтовно вивчалися істориками. Окремі групи документів використовувалися у працях, присвячених окремим війнам, однак серйозний аналіз не проводився. Та й ПСЗ не було надто популярним джерелом, хоча воно вміщує значну кількість документів з історії російсько-турецьких війн та участі у них українців. За нашими підрахунками, більше 300. Тому історіографія цієї теми складається із праць про ПСЗ, які розглядають його в цілому як юридичну чи історичну пам'ятку та досліджень документів цього кодексу з іншої тематики, які, однак, можна використати як приклади аналізу законодавчих актів. Також до історіографії можна віднести і ті нечисленні праці з історії російсько-турецьких військ, які використовували ПСЗ.

У цілому історіографія ПСЗ не є надто обширною, хоча інтерес до цього збірника документів виник відразу після його створення. Перші спроби проаналізувати ПСЗ містяться у передмові до першого тому ПСЗ. Вона складається із чотирьох частин. У першій частині укладачі ПСЗ пояснювали причини та мету створення ПСЗ. Вони наголошували на необхідності загального оприлюднення та доступності законодавчих актів і неповноті попередніх зводів законів. У другій частині передмови визначалися основні правила укладання та публікації ПСЗ (як першого, так і другого видання), обґрунтовувалися хронологічні рамки, а також умови за якими відбиралися документи, оскільки ПСЗ вміщує не тільки закони, а й судові рішення, міжнародні договори та інші документи, що за своєю суттю не є законодавчими актами. Також пояснювалося, які документи та з яких причин не були внесені до ПСЗ [1, с. 5–15].

У наступній частині передмови, укладачі ПСЗ детально описали джерела формування збірника, тобто, із яких архівів чи державних установ залучалися документи. Це дозволяє проаналізувати повноту ПСЗ, порівнюючи кількість архівних документів з тією кількістю, що були використані при укладанні збірника. Четверта частина передмови являє собою загальний опис структури ПСЗ, тобто загальну кількість документів, особливості їх публікації, кількість томів та документів у них, хронологічні рамки, покажчики тощо [1, с. 15–18].

У цілому в передмові до ПСЗ досить ґрунтовно проаналізовано цей комплекс документів. Інформація подана у ній, стала одним із основних джерел для дослідження ПСЗ. Однак, слід враховувати, що передмову писали укладачі ПСЗ, тому в ній присутній певний суб'єктивізм, який проявляється в ігноруванні недоліків ПСЗ, як то неповнота, помилки в датуванні, залучення не законодавчих за своєю суттю документів тощо.

Майже відразу після створення, ПСЗ стало предметом уваги дослідників, які намагалися проаналізувати особливості цього корпусу документів. Одним із перших був М. Сперанський. У дослідженнях, присвячених "Зводу законів", він торкався і ПСЗ. Зокрема, пояснював причини укладання такого масштабного збірника документів, наголошував на перевагах того способу кодифікації, який обрано кодифікаційною комісією тощо. Також М. Сперанський намагався знайти виправдання тим помилкам чи упущенням, допущеним при створенні ПСЗ, пояснюючи їх масштабом роботи кодифікаційної комісії та значною кількістю документів. Відзначаючи досягнення II-го відділу канцелярії у кодифікації російського законодавства, М. Сперанський фактично замовчував внесок попередніх кодифікаційних комісій. Адже спроби кодифікації та впорядкування законодавства в Росії проводилися ще із початку XVIII ст., а М. Сперанський широко використовував матеріали та напрацювання кодифікаційної комісії 1804 р. [2, с. 43–44; 3].

В. Карнович відзначав важливість ПСЗ, як юридичної пам'ятки, яка мала широко застосовуватися у правничій практиці, так і важливого історичного джерела. Вказуючи про значення ПСЗ, він підкреслював недоліки попередніх зводів законів, які, не відзначалися таким різноманіттям та кількістю залучених документів. Також автор розглянув проблему залучення документів до ПСЗ, особливості їх публікування та співвідношення між ПСЗ та "Зводом законів" (збірником діючих законодавчих актів). Основним джерелом дослідника була передмова до першого тому ПСЗ. Незважаючи на це, стаття Є. Карновича стала першим дослідженням, яке було присвячене саме ПСЗ [4, с. 408–412].

Є. Нефедьєв розглядав, на основі записок та праць М. Сперанського, причини видання ПСЗ та "Зводу законів". Уся увага в дослідженні відводилася "Зводу законів". Це пояснювалося тим, що він вміщував лише діючі нормативно-правові акти, розміщені у тематичному порядку (кримінальні закони, цивільні, митні тощо) та став основою для впорядкування та вдосконалення усього російського законодавства [5, с. 14]. Що ж до ПСЗ, то Є. Нефедьєв відзначав його необхідність для дослідження розвитку законодавства, оскільки воно стало базою для створення "Зводу законів" [5, с. 15–25]. У цілому, він повторював положення, що містилися у передмові до ПСЗ.

Н. Корево подав загальний опис структури ПСЗ, а також склав таблицю з розподілом документів за роками [6, с. 52–56].

Найбільш ґрунтовним дослідженням ПСЗ у дореволюційний період стала праця А. Філіппова "К вопросу о составе Первого Полного Собрания Законов Российской империи" (1916 р.). Автор проаналізував ті дослідження ПСЗ, які вже існували та визначив недоліки, що їх супроводжували через використання передмови до ПСЗ у якості основного джерела. Крім того, він проаналізував передмову, яку відзначав, як дуже важливе, але надто суб'єктивне джерело [7, с. 3–20]. Також А. Філіппов провів аналіз матеріалів, зосереджених у ПСЗ та визначив їх специфіку, зокрема, розглянув принципи відбору документів, що увійшли до ПСЗ, провів теоретичний аналіз таких понять, як "закон", "указ", "розпорядження", "грамота". Значну увагу автор приділив питанню повноти ПСЗ, зокрема, дослідивши процес залучення документів з архівів та державних установ. У цілому, праця А. Філіппова була першим серйозним дослідженням ПСЗ, у якому детально

проаналізовано переваги й недоліки згаданого збірника законів. Вона і на сьогодні залишається одним із найбільш ґрунтовних досліджень цього комплексу документів.

Розглядалося ПСЗ, хоча й побіжно, і в працях, присвячених діяльності II-ї імператорської канцелярії. Серед них можна виділити працю дослідника П. Майкова "Второе отделение с.е.и.в. канцелярии" та дослідження, присвячене ювілею створення II-го відділення "Краткий очерк деятельности Второго Отделения СЕИВК. 1826–1876" [8–9]. Названі праці описують діяльність II-го відділення у сфері кодифікації законодавства Російської імперії, зокрема і досягнення цієї установи, прикладом чого і було ПСЗ. У ювілейній праці вперше визнано недоліки ПСЗ на офіційному рівні: "...одним словом II Отделение употребило все старания, чтоб Собрание Законов сделать возможно-полным и, ежели в нем есть пробелы, и в строгом смысле его нельзя назвать Полным Собранием, то по крайней мере, оно было и донныне остается полнейшим..." [9, с. 178]. У цілому, серйозний аналіз ПСЗ в цих працях не проводився.

Певну інформацію стосовно створення ПСЗ містять праці, присвячені постаті М. Сперанського. Вони наводять відомості про його діяльність під час кодифікації законодавства, погляди, що допоможе у вивченні особливостей створення ПСЗ [10–11].

У радянський період ПСЗ, як предмет дослідження, не було досить популярним, хоча саме в цей період його почали досліджувати як комплекс джерел з історії України та Росії.

Досить ґрунтовно ПСЗ проаналізувала М. Литвиненко. Вона подала загальний огляд законів, як історичних джерел, особливості їх використання у дослідженнях та методику аналізу законодавчих актів. М. Литвиненко розглядала ПСЗ, як найбільш повне зібрання законодавчих матеріалів XVIII ст. Вона відзначила особливості розміщення документів у ПСЗ (нумерація, заголовки), при цьому було вказано на низці недоліків, що має даний комплекс документів, а саме неточності, пропуски слів та фраз, помилки у датування. Основним недоліком, на думку автора, була неповнота ПСЗ, під якою розумілася не тільки відсутність певних законодавчих актів, а й не внесення до ПСЗ роз'яснень та інструкцій до законів та матеріалів, що показували особливості обговорення та прийняття законів та відношення до них представників різних соціальних груп. Наприклад, протоколи засідань Сенату чи кабінету міністрів [12, с. 16–20]. Якщо перше положення не викликало заперечень, то відсутність документів про особливості прийняття чи виконання законів обумовлена характером збірника документів і не могла вважатися недоліком ПСЗ. Крім загальної характеристики, М. Литвиненко наводить приклади використання ПСЗ як історичного джерела, відзначивши значний інформаційний потенціал матеріалів кодексу для вивчення соціально-економічної історії України [12, с. 21–28]. При цьому не було відзначено можливості використання матеріалів ПСЗ для дослідження історії української культури, військової історії та інших напрямків. Незважаючи на недоліки та певну фрагментарність аналізу ПСЗ, що пояснюються тим, що праця не була присвячена лише законодавчим джерелам, а взагалі писемним джерелам з історії України XVIII, дослідження М. Литвиненко стало першою спробою розглянути ПСЗ, як важливе джерело з історії України.

М. Сидорчук провів детальний аналіз кодифікаційних робіт II-го відділення канцелярії у першій третині XIX ст. Він спробував дати оцінку результатам діяльності II-го відділення, однак основна увага роботи звернена на "Звід законів", тоді як ПСЗ розглядалося лише як історична пам'ятка, що не має особливого значення [13, с. 2–20].

Л. Бескровний проаналізував матеріали ПСЗ як джерела з військової історії. Він відзначав, що тут зосереджені статuti армії та флоту, а також матеріали про штати, озброєння, спорядження та комплектацію російського війська. Автор також вказував на хронологічне розташування документів в ПСЗ та наявність зручних покажчиків. Водночас, Л. Бескровний відзначив неповноту ПСЗ та необхідність залучення інших збірників документів [14, с. 107–109]. При цьому, аналізуючи законодавчі матеріали, він зосередив свою увагу на статутах та інших документах, що містили у собі інформацію про загальну організацію армії, водночас не згадавши про наявність в ПСЗ джерел з інформацією про іррегулярні війська, військові конфлікти (маніфести про оголошення воєн, мирні договори) тощо.

На сучасному етапі, коли відбувається перегляд підходів до тих чи інших історичних подій чи явищ, дослідники звертають увагу на ті джерела, що раніше або майже не використовувалися, або не використовувалися взагалі. Це стосується і ПСЗ, яке стало об'єктом досліджень як істориків, так і юристів.

Серед українських досліджень слід відзначити статтю А. Машкова та І. Марчука, у якій на основі праць М. Сперанського проведено аналіз процесу кодифікації, що його здійснювало II-го відділення [15, с. 13–21]. В основному стаття стосується "Зводу законів", тоді як ПСЗ згадується побіжно. Однак проведений аналіз поглядів М. Сперанського на кодифікацію законодавства може бути використано і при дослідженні ПСЗ, яке стало основою для створення "Зводу законів".

Серед російських дослідників слід відзначити праці Т. Баженової, О. Вафіної, С. Краснякова, С. Кодана, у яких проводиться аналіз ПСЗ, особливостей процесу його створення та публікації [16, с. 110–119; 17, с. 147–181; 18, с. 145–149]. В. Галузо детально розглянув структуру та наповнення ПСЗ, зокрема уточнив кількість документів, що містяться у кодексі документів [19].

А. Смирнова на основі широкого кола архівних документів, спогадів та інших джерел проаналізувала діяльність II-го відділення імператорської канцелярії. Окремий розділ, присвячений кодифікаційній роботі II-го відділення, зокрема, створення ПСЗ. Автор дослідила час, коли розпочали роботу над збиранням документів, розподілено завдання між чиновниками, яким був порядок виконання завдань, як формувалися взаємовідносини між чиновниками, яким чином проводився збір законодавчого матеріалу, як він систематизувався та готувався до друку, з якими проблемами стикалися чиновники в процесі кодифікації законодавства [20].

Ситуація стосовно вивчення джерельного потенціалу матеріалів ПСЗ змінюється вже у незалежній Україні. Починають виходити перші джерелознавчі дослідження, у яких міститься аналіз і тих документів, що зосереджені в ПСЗ. Зокрема, Ю. Головка виявив та систематизував матеріали ПСЗ, у яких міститься інформація про розвиток торгівлі у Південній Україні [21, с. 252–255]. Ю. Негода проаналізував законодавчі акти, що стосувалися історії іноземних громад в українських містах [22, с. 75–82]. Документи ПСЗ у якості джерел з історії військових поселень російської армії в Україні в XIX ст. розглянула В. Цубенко [23, с. 169–176].

І. Лиман подав варіант для покажчика матеріалів, що містяться в ПСЗ. Хоча авторський покажчик стосується джерел з історії Церкви, загальний принцип можна використати для створення покажчиків з інших тематик [24, с. 232–241].

Історіографія російсько-турецьких війн є доволі обширною. Однак нас цікавить найбільш ґрунтовні праці, у яких були використані матеріали ПСЗ. Слід зазначити, що, незважаючи на свій інформативний потенціал, ПСЗ не так широко використовувалося дослідниками російсько-турецьких війн. При цьому ця ситуація характерна, як для дореволюційної історіографії, так і для радянської та сучасної.

А. Байов ґрунтовно розглянув особливості підготовки Росії та Туреччини до війни, стан збройних сил ворогуючих держав, перебіг бойових дій та завершення збройного конфлікту. Він використовував різноманітні джерела. Що ж стосується ПСЗ, то автор охарактеризував його як "капітальнейший первоисточник" для вивчення подій російсько-турецької війни 1735–1739 рр. Таку характеристику він пояснював змістом тих актів, які були включенні до ПСЗ. А. Байов наголошував на тому, що в ПСЗ вміщені не тільки законодавчі акти, а й розпорядження окремих найвищих органів виконавчої влади, що давало неоціненний матеріал для дослідження збройних сил Російської імперії. Автор широко використав ПСЗ для дослідження питань формування російської армії, її забезпечення продовольством, фуражем, кіньми, тягловою силою та засобами пересування [25].

Використовував матеріали ПСЗ і Ф. Ласковський. Зокрема, він залучив законодавчі акти для дослідження історії будівництва та функціонування української та дніпровської оборонних ліній. Ці воєнно-інженерні споруди, які будувалися для убезпечення південних кордонів, мали безпосереднє відношення до України. Адже на українських територіях ці лінії зводилися, а українські селяни та козаки брали безпосередню участь в їх будівництві. Хоча, Ф. Ласковський не проводив комплексного аналізу інформативного потенціалу ПСЗ, однак залучення цих документів значно посприяло введенню цих джерел до більш широкого наукового вжитку [26].

Незважаючи на значну кількість джерел з історії російсько-турецьких війн, документи ПСЗ не завжди використовувалися дослідниками. Так, у працях А. Петрова про російсько-турецькі війни 1768–1774 рр. та 1789–1791 рр. взагалі не використано ПСЗ [27–28]. Д. Яворницький, який детально проаналізував участь запорожців в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII – першої третини XVIII ст. також практично не використовував ПСЗ. Вони були не настільки повними зібраннями законодавчих актів як ПСЗ, залучення якого повною мірою дозволило б краще дослідити деякі аспекти історії запорозьких козаків, в тому числі і їх участі в російсько-турецьких війнах [29].

О. Апанович у працях, присвячених українським збройним силам, взагалі не залучала матеріали ПСЗ. При цьому, у праці "Збройні сили України першої половини XVIII ст.", при дослідженні ролі українських територій у матеріальному забезпеченні російських військ активно використовувалася названа праця А. Байова, навіть у тих випадках, коли йдеться про конкретні нормативно-правові акти. Чому в такому випадку не були використані самі документи, уміщені в ПСЗ важко пояснити [30, с. 185–212].

На сучасному етапі української історичної науки, ПСЗ більш широко залучається дослідниками для вивчення російсько-турецьких війн та участі у них українського народу. О. Репан використав матеріали ПСЗ для дослідження участі козацьких полків у війні з туркам в 1735–1739 рр. Водночас

він не вивчав питання про роль України, як тилової бази російських військ під час цієї війни, про що у ПСЗ міститься значна кількість документів [31].

В. Заруба залучив ПСЗ до дослідження участі козацьких військ у російсько-турецьких війнах. Недоліком було не повне використання матеріалів ПСЗ. Це призвело до помилок у датуванні й трактуванні певних подій [32].

ПСЗ було одним із основних джерел у дослідженні Г. Шпитальова з історії ланд-міліції на території України. При цьому, він часто використовував документи ПСЗ, не звертаючи увагу, на те, що ці актові джерела, вміщуючи у собі певні розпорядження, не несуть жодної інформації про виконання цих наказів. Тобто, реальні наслідки відрізнялися від того, що прописувалося у тому чи іншому законодавчому акті. Ця проблема вирішується порівнянням документів ПСЗ з іншими джерелами, що автором часто ігнорувалося [33].

У цілому, ПСЗ є одним з найбільших комплексів джерел з історії участі українського народу в російсько-турецьких війнах. Однак, окремих праць, які б розглядали ПСЗ у контексті цієї тематики не має. Існують праці, які розглядають ПСЗ в цілому як юридичну пам'ятку, а певні групи джерел використовувалися дослідниками, однак, це було фрагментарно. Це, своєю чергою, не дало змоги повною мірою висвітлити усі аспекти участі українців у збройних конфліктах між Росією та Туреччиною. Через це, матеріали ПСЗ, що стосуються російсько-турецьких війн та участі у них українського народу, потребують ґрунтовного джерелознавчого дослідження.

Список використаних джерел

1. Полное собрание законов Российской империи: в 45 т. – Собрание первое. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величия Канцелярии, 1830. – Т. 1. – 1072 с. 2. Сперанский М. М. Краткое историческое обозрение комиссии составления законов. Предположения к окончательному составлению законов / М. М. Сперанский // Русская старина. – 1876. – № 2. – С. 43–55. 3. Сперанский М. М. Обозрение исторических сведений о Своде законов / М. М. Сперанский. – СПб.: Тип. II Отделения Собственной е.и.в. канцелярии, 1837. – 198 с. 4. Карнович Е. П. О Полном Собрании Законов Российской империи / Е. П. Карнович // Русская старина – 1874. – № 6. – С. 408–412. 5. Нефедьев Е. А. Причины и цель издания Полного Собрания и Свода Законов с точки зрения Сперанского / Е. А. Нефедьев. – Казань: Типография Губернского Правления, 1889. – 36 с. 6. Корево Н. Н. Об издании законов Российской империи в 1830–1899 гг. / Н. Н. Корево. – СПб.: А. С. Суворин, 1900. – 150 с. 7. Филиппов А. Н. К вопросу о составе Первого Полного Собрания Законов Российской империи / А. Н. Филиппов – М.: Печатня А. Снегиревой, 1916. – 120 с. 8. Майков П. М. Второе отделение с.е.и.в. канцелярии / П. М. Майков. – СПб.: И. Н. Скороходов, 1906. – 321 с. 9. Краткий очерк деятельности Второго Отделения СЕИВК. 1826–1876. – СПб.: тип. 2-го отд-ния СЕИВК, 1876. – 178 с. 10. Корф М. А. Жизнь графа Сперанского / М. А. Корф. – СПб: издание императорской публичной библиотеки, 1861. – Т. 1. – 1861. – 301 с. 11. Середонин С. М. Граф М. М. Сперанский. Очерки государственной деятельности / С. М. Середонин. – СПб: Изд. Цент. Тип., 1897. – 195 с. 12. Литвиненко М. А. Джерела з історії України XVIII ст. / М. А. Литвиненко. – Х.: Вид-во Харківського університету, 1970. – 205 с. 13. Сидорчук М. В. Систематизация законодательства в России в 1826–1832: автореф. дис. на соиск. наук. степ. канд. юрид. наук 12.00.01 "Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений" / М. В. Сидорчук. – Ленинград, 1983. – 23 с. 14. Бескровный Л. Г. Очерки по источниковедению военной истории России / Л. Г. Бескровный. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957. – 454 с. 15. Машков А. Д. М. Сперанский про причины та завдання проведення систематизації законодавства Російської імперії, а також про складнощі, які виникли в процесі її здійснення / А. Д. Машков, І. Ю. Марчук // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Юридические науки" – Т. 24. – 2011. – С. 13–21. 16. Баженова Т. М. "К единообразию и праильному составу Законов российских..." (Создание и издание Поного собрания и Свода законов Российской империи) / Т. М. Баженова, С. В. Кодан // International journal of Russian studies. – 2008. – № 2. – С. 110–119. 17. Вафина О. П. Поиски путей и проведение систематизации имперского законодательства в России первой половины XIX в. / О. П. Вафина, Н. И. Красняков // Научный вестник УрАГС: политология, экономика, социология, право. – 2008. – № 4. – С. 147–181. 18. Кодан С. В. Полное собрание законов Российской империи (к 175-летию издания) / С. В. Кодан // Российский юридический журнал. – 2006. – № 1. – С. 145–149. 19. Галузо В. Н. Систематизция законодательства в России (1649–1913) / В. Н. Галузо. – М.: ЮНИТИ: Закон и право, 2007. – 111 с. 20. Смирнова А. А. Второе отделение Собственной Е. И. В. канцелярии: 1826–1882: дис... канд. ист. наук / Анна Александровна Смирнова. – СПб., 2009. – 359 с. 21. Головка Ю. І. Матеріали "Повного зібрання законів Російської імперії" як джерело зовнішньої торгівлі Південної України останньої чверті XVIII – початку XIX ст. / Ю. І. Головка // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2011. – № 30. – С. 252–255. 22. Негода Ю. С. Законодавчі акти Російської імперії як джерело з історії правового статусу іноземних купців України (XVIII–XIX ст.) / Ю. С. Негода // Наукові праці. Історія. – № 142. – 2011. – С. 75–82. 23. Цубенко В. Л. Джерела з історії військових поселень в Україні в першій половині XIX ст. / В. Л. Цубенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 11. – С. 169–176. 24. Лиман І. І. Упорядкування Аногованого тематичного покажчика актів

Повного Зібрання законів Російської імперії в контексті вивчення політики центральної світської та духовної влади щодо церкви на півдні України/ І. І. Лиман // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Історико-філософська серія – Випуск 3. – Мелітополь, 2004. – С. 232–241. 25. Байов А. К. Русская армия в царствование императрицы Анны Иоанновны. Война России с Турцией в 1736–1739 гг.: В 2 т. / А. К. Байов. – СПб.: Электро-тип. Н. Я. Стойковой, 1906 – Т. 1 – 284 с., т. 2. – 398 с. 26. Ласковский Ф. Ф. Материалы для истории инженерного искусства в России. Часть III Опыт исследования инженерного искусства после Императора Петра I до Императрицы Екатерины II / Ф. Ф. Ласковский. – СПб.: Императорская академия наук, 1865. – 1022 с. 27. Петров А. Н. Война России с Турцией и Польскими конфедератами с 1769–1774 год: В 5 т. / А. Н. Петров. – СПб.: Тип. Э. Веймара, 1866–1874. – 5 т. 28. Петров А. Н. Вторая турецкая война в царствование императрицы Екатерины II. 1787–1791 гг.: В 2 т. / А. Н. Петров. – СПб.: Тип. Р. Голике, 1880. – 2 т. 29. Яворницький, Д. І. Історія запорізьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Л.: Світ, 1990–1992. 30. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. / О. М. Апанович. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 232 с. 31. Репан О. Іржа на лезі: лівобережне козацтво і російсько-турецька війна 1735–1739 рр. / О. Репан. – К.: ВД "Києво-Могилянська Академія", 2009. – 195 с. 32. Заруба В. Українське козацьке військо в російсько-турецьких війнах останньої чверті XVII ст. / В. Заруба. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2003. – 464 с. 33. Шпитальов Г. Г. Українська ланд-міліція / Г. Г. Шпитальов. – К.: б. в., 2013. – 150 с.

Александр Николайчук

МАТЕРИАЛЫ "ПОЛНОГО СОБРАНИЕ ЗАКОНОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ" КАК ИСТОЧНИК К ИЗУЧЕНИЮ УЧАСТИЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА В РУССКО-ТУРЕЦКОЙ ВОЙНЕ ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVII–XVIII СТ. : ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматривается историография "Полного собрания законов Российской империи" как источника к изучению участия украинского народа в русско-турецких войнах последней четверти XVII–XVIII вв. Указано, что в настоящее время отсутствуют работы, которые рассматривали бы материалы "Полного собрания законов Российской империи" в этом контексте. Проанализированы работы, рассматривающие ПСЗ как юридический или исторический памятник. Указаны особенности использования документов ПСЗ в исследованиях русско-турецких войн.

Ключевые слова: российско-турецкие войны, казачество, историография, законодательные акты, "Полное собрание законов Российской империи".

Oleksandr Nikolaychuk

THE MATERIALS OF "COMPLETE COLLECTION OF LAWS OF RUSSIAN EMPIRE" AS A SOURCE FOR STUDYING THE PARTICIPATION OF THE UKRAINIANS IN THE RUSSIAN-TURKISH WAR LAST QUARTER OF XVII–XVIII

The historiography of "Complete collection of laws of Russian empire" as a source for studying the participation of the Ukrainians in the Russian-Turkish war last quarter of XVII–XVIII was considering in the article. It is noted that such works available in the historical science. The historical works that explored "Complete collection of laws of Russian empire" as a juridical or a historical work were analyzed in the article. The features of using the documents of "Complete collection of laws of Russian empire" were defined in the article.

Key words: Russian-Turkish wars, Cossacks, historiography, legislative acts, "Complete collection of laws of Russian Empire".

УДК 94(477)

Сергій Цигульський

УЧАСТЬ ЛІВОБЕРЕЖНОГО КОЗАЦТВА У ПРИДУШЕННІ ПОЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО ПОВСТАННЯ 1863–1864 РР. (ЗА АРХІВНИМИ ДАНИМИ)

У статті зроблено спробу на основі архівних джерел проаналізувати роль та місце лівобережного козацтва у військовій системі Російської імперії під час другого польського національно-визвольного повстання. Автор намагається оцінити рівень участі козаків у придушенні повстання.

Ключові слова: лівобережне козацтво, архівні джерела, кінні козацькі полки, функції та завдання бойових одиниць, польське повстання.